

شماره ثبت: ۳۱۳۳

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست مطالب:

۲	مرور مباحث گذشته.....
۲	انواع استثنا.....
۲	نسبت بین ادله حرمت کذب و قاعده الخدعة الحرب جائزة.....
۳	جواب اول:
۳	جواب دوم:
۳	نتیجه.....
۳	نکته.....
۴	فروع استثنای چهارم.....
۴	فرع اول.....
۴	فرع دوم.....
۵	استثنای پنجم: وعده به اهل.....
۵	ادله خاصه.....
۵	دلیل اول.....
۵	بررسی روایت از لحاظ دلالت.....
۵	دلیل دوم.....
۶	بررسی روایت از لحاظ سندی.....
۶	بررسی روایت از لحاظ دلالت.....
۶	دلیل سوم.....
۷	بررسی روایت از لحاظ دلالت.....
۷	دلیل چهارم.....
۷	بررسی روایت از لحاظ دلالت.....
۷	جمع بندی.....
۸	جواب نکته سوم.....
۸	وعد حمل بر دفع مفسده در خانه.....
۸	حکم جواز خلاف وعد در مورد همسر نه فرزندان.....

مرور مباحث گذشته

در چهارمین استثنای کذب (کذب در مقام حرب) مطالبی را عرض کردیم. ادله و روایات خاصه‌ای را ذکر کردیم که سنداً ضعیف بودند. اما بر اساس قاعده خدعه فی الحرب و قواعد باب تراحم، کذب در حرب جایز می‌شود. البته نه به خاطر استثنای خاص بلکه به خاطر قاعده فی الحرب و باب تراحم، جواز داده می‌شود.

انواع استثنا

در استثنائات دو نوع وجود دارد:

۱. استثنائات خاصه که دلیل خاص وارد شده است.
  ۲. استثنائات عامه است که از باب قاعده تراحم است. یعنی هر جا دو گناه با هم در تراحم قرار بگیرند و طرفی اهم باشد، مقدم می‌شود. لذا استثنا به معنای عام نیازی به طرح کردن نیست. این یک قاعده کلی است. کذب در حرب حالت سومی وجود دارد؛ زیرا ادله‌ی خاصه تمام نیست.
  ۳. در اینجا قاعده سوم همان قاعده‌ی خدعه فی الحرب وجود دارد. در بعضی جاها فقط تراحم است که نوع دوم است. اما در بعضی جاها، قاعده کلی وجود ندارد و فقط قاعده‌ی خاصی وجود دارد مثل قاعده‌ی خدعه فی الحرب جایزه.
- کذب در حرب، دلیل خاص دارد، اما ضعیف است. تراحم نیز جاری می‌شود، منتها غیر از این دو، قاعده‌ای خدعه فی الحرب جائزه نیز جاری می‌شود.

نسبت بین ادله حرمت کذب و قاعده الخدعه الحرب جائزة

این نسبت، عموم و خصوص من وجه است. زیرا کذب ماده‌ی افتراق است. در جایی که دشمنی در کار نیست در نتیجه ادله کذب آن را تحریم می‌کند. ماده افتراق الخدعه الحرب جائزة، تمهیدات دیگری است که در جنگ به کار می‌رود. مثلاً با برافروختن آتش‌های زیاد، نشان زیادی لشکر را می‌دهد. آن دو دلیل دو ماده افتراق دارند: ۱. الکذب فی غیر الحرب (ماده افتراقات کذب) ۲. الخدعه فی غیر الکذب (ماده افتراق قاعده خدعه الحرب جائزة)

شماره ثبت: ۳۱۳۳

ماده اجتماع این‌ها کذبی است که در خدعه جنگ به کار می‌رود. این بیان دو جواب دارد:

جواب اول:

قاعده اصولی این است که عامه من وجه در قاعده‌ی اجتماع، تعارض و تساقط می‌کند. اما تبصره‌هایی این قاعده داشت. در بعضی از موارد، یکی بر دیگری مقدم می‌شود. چند مورد را در دفع ضرر عرض کردیم. یکی دیگر از موارد تعارض این است که اگر یکی از ادله را به موارد افتراق تخصیص بدهیم و ماده اجتماع را از آن بگیریم، آن حمل مطلق بر فرد نادر به حساب می‌آید، و نمی‌توان به نتیجه رسید.

کذبی که در حرب به کار می‌رود، اگر این را از مطلقات کذب بگیریم، صحیح است و اشکالی ندارد. اکثراً در خدعه مقداری کذب وجود ندارد، یا بهتر است بگوییم مناسبات حکم و موضوع شامل کذب می‌شود.

اگر ماده اجتماع را از دلیل کذب بگیریم، اشکالی ایجاد نمی‌شود. و اگر ماده اجتماع را از خدعه بگیریم، حمل خدعه بر فرد نادر می‌شود و مناسبات حکم و موضوع به ما این نتیجه را می‌دهد که کذب را از خدعه نمی‌توان جدا کرد.

جواب دوم:

جواب دوم این است که اگر فرض بگیریم پاسخ اول را نمی‌پذیریم. بگویید: این‌ها در ماده‌ی اجتماع تعارض پیدا می‌کنند؛ تساقط می‌کنند. باز نتیجه همان است که در جواب اول عرض شد. بعد از تساقط، اصل عملی برائت جایز است. عام فوق نداریم. اگر داشته باشیم، جواز را می‌دهد.

نتیجه

کذب در حرب جایز است به خاطر اینکه قاعده الخدعة فی الحرب جائزة مقدم بر ادله خاصه کذب در مقام ضرر است. این عموم و خصوص من وجه است، و علی‌رغم این در ماده اجتماع، قاعده الخدعة فی الحرب جائزة بر ادله خاصه مقدم است.

نکته

نسبت سنجی بین روایات بسیار پیچیده است.

شماره ثبت: ۳۱۳۳

نکته دیگر هم اینکه در بعضی مطالب عموم و خصوص من وجه است پس اصل در تساقط اجتماع است. اما تبصره‌هایی وجود دارد که باید به آن‌ها دقت کنیم.

ادله اصلاح که به چند صورت بود. اگر اصلاح را به معنای عام بگیریم، کذب در حرب نیز جایز است.

جمع‌بندی استثنای چهارم

استثنای چهارم بر اساس دلایلی قابل اثبات است:

۱. ادله خاصه که تام نیست.

۲. بر اساس قاعده الخدعة فی الحرب جائزة

۳. بر اساس قوانین قاعده اصلاح

اصلاح معنای عام داشت، یکی از موارد اصلاح، اصلاح بین الناس است. اصلاح، خدعة فی الحرب را نیز شامل می‌شود.

فروع استثنای چهارم

فرع اول

اگر ممدوحه دیگری وجود داشته باشد، کذب جایز است؟

کذب جایز است به خاطر اطلاقات اصلاح و الخدعة فی الحرب.

فرع دوم

آیا این قاعده فقط مخصوص جنگ آشکار است یا تقابل‌های دیگری که بین حق و باطل انجام می‌شود، چنین چیزی جایز است؟

اگر خدعة فی الحرب را منظور بگیریم، در این مورد ظهور ندارد، زیرا منظور از حرب‌هایی است که در به رویارویی منجر می‌شود.

اما در جنگ‌های تبلیغاتی و اقتصادی، قاعده‌ی خدعة فی الحرب شامل نمی‌شود. البته شاید بتوان با تنقیح مناط، شمول پیدا کند.

اما از طریق ادله اصلاح اطلاق دارد. البته در جایی ممدوحه وجود نداشته باشد، ادله دفع ضرر نیز آن را شامل می‌شود.

شماره ثبت: ۳۱۳۳

استثنای پنجم: وعده به اهل

این استثنا وعده به خانواده است. در بعضی از روایات به این استثنا اشاره شده است.

ادله خاصه

دلیل اول

در این خصوص چهار روایت از وسائل و مستدرک آمده است. دو روایت در باب ۱۴۱ آمده است و دو روایت در مستدرک آمده است.

این دلیل روایت اول از باب ۱۴۱ است.

«مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَمْرٍو وَأَنَسِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ جَمِيعاً عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ ص لِعَلِيٍّ ع قَالَ: يَا عَلِيُّ إِنَّ اللَّهَ أَحَبُّ الْكُذِبِ فِي الصَّلَاحِ وَ أَبْغَضُ الصِّدْقِ فِي الْفُسَادِ إِلَى أَنْ قَالَ يَا عَلِيُّ ثَلَاثٌ يَحْسُنُ فِيهِنَّ الْكُذِبُ الْمَكِيدَةُ فِي الْحَرْبِ وَ عِدَّتُكَ زَوْجَتُكَ وَ الْإِصْلَاحُ بَيْنَ النَّاسِ.»^۱

این روایت از لحاظ سند ضعیف است.

بررسی روایت از لحاظ دلالت

در این روایت «عِدَّتُكَ زَوْجَتُكَ» آمده است. یعنی زوج و همسر؛ و صحبتی از اهل و عیال نشده است.

دلیل دوم

این روایت دوم همین باب ۱۴۱ است.

^۱ وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۲۵۲

شماره ثبت: ۳۱۳۳

«وَفِي الْخِصَالِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي الْحُسَيْنِ الْحَضَرَمِيِّ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ الْمُحَارِبِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عَنِ النَّبِيِّ ص قَالَ: ثَلَاثَةٌ يَحْسُنُ فِيهِنَّ الْكُذْبُ الْمَكِيدَةُ فِي الْحَرْبِ وَ عِدَّتُكَ زَوْجَتُكَ وَ الْإِصْلَاحُ بَيْنَ النَّاسِ وَ ثَلَاثَةٌ يَقْبَحُ فِيهِنَّ الصَّدْقُ النَّمِيمَةُ وَ إِيْخْبَارُكَ الرَّجُلَ عَنْ أَهْلِهِ بِمَا يَكْرَهُهُ وَ تَكْذِيبُكَ الرَّجُلَ عَنِ الْخَبَرِ قَالَ وَ ثَلَاثَةٌ مُجَالَسَتُهُمْ تُمِيتُ الْقُلُوبَ مُجَالَسَةُ الْأَنْذَالِ وَ الْحَدِيثُ مَعَ النِّسَاءِ وَ مُجَالَسَةُ الْأَغْنِيَاءِ.»^۱

در اینجا بالاتر از جواز را تعبیر می‌کند و می‌گوید «یحسن».

بررسی روایت از لحاظ سندی

این روایت ضعیف است

بررسی روایت از لحاظ دلالت

در این روایت «عِدَّتُكَ» و «یحسن» آمده است.

دلیل سوم

در مستدرک در ذیل باب جواز الکذب فی الاصلاح دو سه روایت وجود دارد. روایت اول می‌فرماید:

«الْجَعْفَرِيَّاتُ، يَأْسَنَادُهُ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص: لَا يَصْلُحُ الْكُذْبُ إِلَّا فِي ثَلَاثَةِ مَوَاطِنَ كُذِبَ الرَّجُلُ لِامْرَأَتِهِ وَ كُذِبَ الرَّجُلُ يَمْشِي بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمَا وَ كُذِبَ الْإِمَامُ عِدْوَةٌ فَإِنَّمَا الْحَرْبُ خُدْعَةٌ.»^۲

این روایت نیز ضعیف است.

^۱ همان

^۲ المستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۹۴

شماره ثبت: ۳۱۳۳

بررسی روایت از لحاظ دلالت

در این روایت کلمه «امراً» آمده است. اختلاف این روایت با روایات مذکور این است که در روایات بالا کلمه «یحسن» آمده است و استحباب داشت، اما در اینجا فقط جواز داده شده است.

دلیل چهارم

روایت چهارم در مستدرک است. این روایت مقطوعه است.

«وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: كُلُّ كَذِبٍ مَسْئُولٌ عَنْهُ يَوْمًا مَا إِلَّا كَذِبًا فِي ثَلَاثَةِ رَجُلٍ كَانِدٍ فِي حَزْبِهِ فَهُوَ مَوْضُوعٌ عَنْهُ وَرَجُلٍ أَصْلَحَ بَيْنَ اثْنَيْنِ يَلْقَى هَذَا بِغَيْرِ مَا يَلْقَى بِهِ هَذَا يَرِيدُ صُلْحَ مَا بَيْنَهُمَا وَرَجُلٍ وَعَدَ أَهْلَهُ شَيْئًا وَلَا يَرِيدُ أَنْ يَتِمَّ لَهُمْ عَلَيْهِ يَرِيدُ بِذَلِكَ دَفْعَهَا.»^۱

این روایت نیز سند ندارد.

بررسی روایت از لحاظ دلالت

در این روایت «وَعَدَ أَهْلَهُ» ذکر شده است. اهل، شمول دارد، فرزندان و اعضای خانواده را می‌گیرد. البته این تنها در یک روایت آمده است.

جمع‌بندی

این‌ها روایات عمدتاً به زوجه و همسر دلالت می‌کند و تنها در یکی از روایات اهله آمده است. در اینجا چند نکته وجود دارد:

۱. تمام روایات مذکور ضعیف هستند و روایات معتبری در بین این‌ها نیست.
۲. این روایات کثرت ندارند و اگر هم زیاد باشد، نمی‌توان با استفاضه، تمسک کرد تا امری برخلاف قواعد اثبات شود. البته این موضوع، شک‌برانگیز است.

^۱ همان

شماره ثبت: ۳۱۳۳

۳. بعضی گفته‌اند، این مربوط به وعد است و ربطی به کذب ندارد. وعد انشاء است. و خیلی‌ها گفتند که تخلف از وعد حرام نیست. ایشان می‌گویند: کذب در اخباریات است و این مطالب در وعد است و واجب الوفا نیست.

جواب نکته سوم

تخلف به وعد را قبلاً عرض کردیم حرام است. از طرفی عرض کردیم وعد از انشاء است اما خبرهای التزامی است. همان‌طور که بیان کردیم خبرهای التزامی نیز مشمول قاعده صدق و کذب است.

وعد حمل بر دفع مفسده در خانه

این روایات بر جایی حمل می‌شود که وعده دروغ گفته می‌شود. یعنی در خانه دعوا و اشکالی پیش آمده است، برای دفع آن، وعده خلاف می‌دهد. منظور این است که برای دفع مفسده، دروغ می‌گوید.

شاهد

«يُرِيدُ بِذَلِكَ دَفْعَهَا» یعنی ضرر وارده را دفع کند. این شاهد مطلب بالا است. در این صورت باید گفت این استثنای جدیدی نیست و این همان دفع ضرر است.

اگر سند روایات معتبر بود این امر را نمی‌پذیرفتیم، زیرا روایات بالا مطلق است.

حکم جواز خلاف وعد در مورد همسر نه فرزندان

اگر کسی این حکم را بپذیرد فقط در همسر است و برای بچه‌ها نیست. زیرا سه روایت فقط به زوجتک و امرتک اشاره کرده‌اند. روایت چهارم اهل فرموده است که اگر اطلاق داشته باشد، حتماً به روایات باب ۸۸ ابواب احکام اولاد در کتاب النکاح قید خورده است.

شماره ثبت: ۳۱۳۳

در آنجا می‌فرماید: «وَعَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ كَلِيبِ الصَّيْدَاوِيِّ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو الْحَسَنِ ع إِذَا وَعَدْتُمْ الصَّبِيَّانَ فَقُومُوا لَهُمْ فَإِنَّهُمْ يَرَوْنَ أَنَّكُمْ الَّذِينَ تَرْزُقُونَهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَيْسَ يَغْضَبُ لِشَيْءٍ كَغَضَبِهِ لِلنِّسَاءِ وَ الصَّبِيَّانِ»^۱

منظور از صبیان، فرزندان است، در این روایات وعده به بچه‌ها قائل به وجوب بود. یعنی حتی اگر وفای به عهد وجوب نداشته باشد، اما وفای عهد به فرزندان و بچه‌ها واجب یا استحباب مؤکد دارد.

نباید با تخلف از وعده، احساسات فرزندانمان را خدشه‌دار کنیم. در این مورد روایات معتبری داریم. همین روایت کلب الصیداوی است که کاملاً معتبر است.

حتی در روایت صیداوی امام (ع) می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَيْسَ يَغْضَبُ لِشَيْءٍ كَغَضَبِهِ لِلنِّسَاءِ وَ الصَّبِيَّانِ» آزار دادن همسر و فرزندان، مورد غضب شدید خداوند متعال است.

با این مطلب، اشاره می‌کند که اگر وفای به عهد به فرزندان وجوب یا استحباب مؤکد دارد، حتماً برای زنان نیز چنین است. و چون این روایت معتبر است بر روایات مذکور در جواز خلف وعد، مقدم است.

^۱ وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۸۴